

*Бобана Чеџар*¹

Нужност ефикаснијег вођења стечајног поступка у функцији опоравка привреде

The necessity of introducing a more efficient bankruptcy procedure as a function of economic recovery

Резиме

Стечајни поступак је нешто с чим се сусрећу све привреде, али ефикасност његовог вођења није иста код свих. Ефикасности стечајног поступка може се мјерити узимајући у обзир три фактора: трајање, трошкове и исход. С обзиром да једно предузеће не може да послује са самим собом, финансијске неурлике у којем се нађе осјетиће се и код других предузећа. Зато је оправдано стечајни поступак усмањити у функцији опоравка привреде, јер се може завршити реорганизацијом, а не само банкротством (ликвидацијом).

Рај је подијелен у три дијела. У првом дијелу украјко се даје теоријско објашњење стечајног поступка и начин његовог функционисања. Приказане су и најважније законске и рачуноводствене одреднице стечајног поступка и дефинисање реорганизације. Други дио заснива се на анализи садашње стања ефикасности стечајног поступка, док је у посљедњем дијелу даи приједло мјера за његово ефикасније вођење.

Кључне ријечи: *стечајни поступак, банкротство, опоравак привреде, реорганизација, стечајна маса.*

¹ Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, bobana.cegar@efbl.org

Summary

Bankrupt process is something that all economic encounter, but efficiency in leading such processes is not everywhere the same. The efficiency of bankruptcy proceedings can be measured by taking in account three factors: duration, cost and outcome. Since one company can not conduct business with itself the financial problems it falls in will have impact on other companies. Therefore it is reasonable to observe bankruptcy procedures as a function of economic recovery, because it can end up by reorganisation, not just bankruptcy (liquidation).

The work is divided in three parts. The first part gives a brief theoretical explanation on bankruptcy procedures and how it operates. Displayed are the most important legal and accounting determinates of bankruptcy procedure and defines reorganicatio. The second part is based on the analysis of the present state of the bankruptcy proceedings. While the last part gives proposal measures for an efficient introduction.

Key words: *bankruptcy procedures, bankruptcy, recovering economics, reorganisations, insolving- estates .*

Увод

Пословање предузећа одвија се у динамичном окружењу, изложеном честим промјенама које имају утицај на његово пословање, али важи и обрнуто. Предузећа су дио привредног система и свака промјена у активностима које обављају утиче на тај систем. Нема сумње да су неповољан привредни амбијент и лоше пословање предузећа међусобно повезани.

Стечај привредних субјеката увијек се доводи у везу са њиховим лошим пословањем и асоцира на њихову пропаст, односно банкротство предузећа (јер је, на основу досадашњег искуства, о стечају створена таква слика). Међутим, стечајни поступак не мора завршити гашењем предузећа, његовим нестанком, односно брисањем из регистра привредних субјеката. То је само један од два могућа исхода стечајног поступка. Други је реорганизација. Реорганизација подразумијева наставак пословања предузећа, који је у интересу и дужника и повјерилаца, према утврђеном стечајном плану, односно плану реорганизације.

Стечај привредних предузећа познат је још одавно, има утицај на привреду у цјелини, те је као тема за дискусију увијек актуелан. Посљедњих година, које се могу окарактерисати као кризне године у читавом свијету, ова тема све више добија на значају.

Према томе, предмет овог рада је анализа стечајног поступка и могућности за његово унапређење.

Циљ је истражити тренутну ефикасност стечајног поступка, са посебним освртом на Босну и Херцеговину (Републику Српску) и изнијети мјере којима би се сам поступак учинио ефикаснијим и допринио опоравку привреде.

Овај рад пружиће преглед ефикасности стечајног поступка, не само у нашој држави и окружењу већ и у другим државама у свијету, заснован на најновијим, актуелним анализама. Примјеном компаративне анализе заинтересовани читалац моћи ће да сагледа тренутну позицију своје (или неке друге државе) у односу на остале и створи јасну слику о најслабијим карикама (параметрима) стечајног поступка за конкретну државу. Поред тога, у раду ће бити приказан и приједлог мјера којим би се стечајни поступак учинио ефикаснијим, што би довело и до бржег опоравка привреде.

1. Појмовно одређење и карактеристике стечајног поступка

Назив стечај потиче од латинске ријечи “concursum” што значи скупљање или спајање, стицање. Данас се под тим појмом уобичајено подразумева специјални судски извршни поступак који служи уновчавању укупне, за залагање подобне имовине, која дужнику припада у тренутку отварања стечаја, са циљем равномјерног намирења (исплате) свих повјерилаца који лично учествују у поступку стечаја - стечајни повјериоци (Ранковић, 1996, стр. 323). Његове основне карактеристике су: није једнократни акт, него поступак, са дужим или краћим трајањем; није добровољни, него принудни (судски) извршни поступак на имовини заједничког дужника; не ради се о појединачном извршавању, за које важе прописи грађанске парнице, него о укупном извршењу, које претпоставља уновчавање укупне имовине заједничког дужника, која му припада у моменту отварања поступка; уновчена стечајна маса расподељује се равномјерно свим личним повјериоцима према основаним потраживањима од заједничког дужника у моменту отварања поступка и стечајни поступак води се до принудног окончања предузећа (Ранковић, 1996, стр. 324).

Дакле, стечајни поступак представља уновчавање имовине стечајног дужника ради измирења његових обавеза насталих током пословања. Стечајни поступак спроводи се онда када се утврди да предузеће, већ дужи период, није у могућности да измирује своје обавезе у датим роковима. Ради се о хитном поступку уновчавања имовине која је у власништву предузећа – стечајног дужника, те је нереално очекивати да ће се уновчити по вредностима по којим је исказана кроз извјештај о финансијском положају предузећа (биланс стања). Разлог је следећи: поједини облици имовине, као што су нематеријална улагања и активна временска разграничења немају

никакву утрживу вриједност, док реална имовина има мању утрживу од књиговодствене вриједности зато што купац зна да продавац у стечају мора да је прода, и то у што краћем року, како би трошкови стечајног поступка били нижи (који су иначе пропорционални времену трајања стечајног поступка) и због тога је купац спреман да плати ниску цијену (Микеревић, 2009, стр. 117).

Стечајни поступак може да траје од једног дана до неколико година, а завршава се или реорганизацијом или банкротом. Ако се власници и повјериоци сагласе да је могуће и да је у обостраном интересу одржавање привредног друштва стечајни поступак ће бити окончан и почеће поступак реорганизације, а уколико наставак пословања није могућ долази до банкротства предузећа и његовог брисања из регистра привредних субјеката (Шкарић-Јовановић и Спасић, 2012, стр. 292).

Као разлози за покретање стечајног поступка најчешће се наводе (Шкарић-Јовановић и Спасић, 2012, стр. 292):

- трајна неспособност плаћања;
- презадуженост привредног друштва;
- непоступање по усвојеном плану реорганизације;
- ако је план реорганизације издејствован на преваран или незаконит начин и у новије претећа неликвидност.

Стечајни поступак може се покренути и у случају пријетеће неликвидности на иницијативу стечајног дужника.

Циљ стечајног поступка је измирење обавеза према повјериоцима, гашење неефикасних предузећа или реорганизација перспективних предузећа која су у финансијским тешкоћама. Стечајни поступак може се (и треба) посматрати и у функцији опоравка привреде, јер ефикасно вођење стечајног поступка повећава шансе да се стечај оконча започињањем процеса реорганизације која подразумијева опстанак предузећа и веће шансе за измирење обавеза према повјериоцима.

1.1. Законске одредбе стечаја у Републици Српској

Република Српска, односно Босна и Херцеговина потписала је Споразум о стабилизацији и прикључивању Европској унији и, између осталог, у обавези је и да модернизује регулативу у вези са стечајем и усклади је са оном у Европској унији. Међутим, ни у Европској унији правна регулатива из области стечаја није стандардизована и постоје различити правци развоја тог регулаторног оквира (Микеревић, 2012, стр. 455).

Правну основу за покретање и вођење стечајног поступка у Републици Српској чини Закон о стечајном поступку, објављен у Службеном гласнику бр. 26/10 (у даљем тексту: Закон). Према овом Закону, платежно неспособ-

но правно лице је свако лице које 60 дана непрекидно не измирује своје доспјеле новчане обавезе. Код таквих лица требало би одмах (најкасније у року од 30 дана) да се почне спроводити стечајни поступак, који је хитан и треба да се заврши у року од годину дана, у неким случајевима до двије године². Често се полемика води око тога да ли закон треба да дефинише колико смије трајати стечајни поступак. Чињеница је да ниједан стечајни поступак није исти и да се не може прецизирати колико ће трајати, али изостављање ове одредбе из Закона могло би довести до још дужег трајања поступака. Иако се у Закону дефинише да су казне за неблаговремено покретање стечајног поступка између 500 КМ и 3.000 КМ, углавном се не плаћају, а кашњење се у неким случајевима изражава и у годинама.

Приједлог о стечајном поступку подноси се надлежном суду, а може бити инициран од стране самог стечајног дужника, од повјерилаца стечајног дужника или од стране ликвидационог управника (ако је у поступку ликвидације утврђено да обавезе превазилазе имовину којом предузеће располаже). Највећи број стечајних поступака у Републици Српској покренут је на приједлог стечајног дужника, али не у предвиђеним законским роковима.

Стечајним поступком обухвата се цјелокупна имовина која припада стечајном дужнику у вријеме отварања стечајног поступка, као и имовина коју стечајни дужник стекне за вријеме стечајног поступка. Уновчавањем те имовине (стечајне масе) измирују се обавезе које обухватају: обавезе за измирење трошкова стечајног поступка, обавезе према повјериоцима који су постојале у моменту покретања стечајног поступка, као и обавезе према повјериоцима које настану у току стечајног поступка.

Прије него што се крене са исплатом стечајним дужницима и уновчавањем имовине, обавезе се разврставају на оне које стечајни дужник има према излучним, разлучним и стечајним повјериоцима. Излучивањем имовине која припада трећим лицима и разлучивањем имовине стечајног дужника која је заложена омогућава се утврђивање имовине чијим уновчавањем треба покрити трошкове стечајног поступка, обавезе стечајне масе и измирити обавезе према повјериоцима чија потраживања нису осигурана (Шкарић-Јовановић и Спасић, 2012, стр. 300). Излучни повјериоци су они који су потраживања од стечајног дужника стекли на основу предаје у закуп и имају право да своје потраживање подмире узимањем те имовине, која и није била у власништву стечајног дужника, тј. налазила се у његовој ванбилансној евиденцији. Разлучни повјериоци су они који су своје потраживање обезбиједили узимањем имовине стечајног дужника у залог

² Више у Закону о стечајном поступку, Службени гласник Републике Српске, 26/10. Члан 9.

и они своја потраживања могу намирити од средстава добијених продајом те имовине.

Обавезе према стечајним повјериоцима измирују се из стечајне масе по исплатним редовима, а Закон стечајне повјериоце сврстава у један од три реда: повјериоци виших исплатних редова, општег исплатног реда и нижих исплатних редова.

Прије покретања стечајног поступка утврђује се новчани износ предујма (намијењеног, прије свега, за накнаде стечајном управнику, судским вјештацима и другим органима у вођењу стечајног поступка). Износ предујма утврђује стечајни судија, али се кроз сам Закон не дефинише начин утврђивања висине предујма.

Требало би јасно дефинисати у оквиру које институције или њеног дијела се прати ефикасност стечајног поступка, од самог почетка до краја, креирају и презентују извјештаји у вези с тим. Овим питањем баве се судови, Министарство правде, Министарство финансија, Министарство индустрије, Министарство рада и борачко-инвалидске заштите.

У овако постављеном Закону, детаљном анализом, могу се уочити и одређење мањкавости. Неке од њих, које наводи USAID су сљедеће (USAID, 2005): треба елиминисати право Владе РС да одобрава отварање стечајног поступка за предузећа у већинском државном власништву (односи се на члан 5 Закона), Законом се морају прецизирати трошкови поступка које је потребно унапријед уплатити. Ти трошкови су се углавном кретали од 1.500 КМ до 5.000 КМ (односи се на члан 14). Треба да постоји могућност стечајног судија да покрене стечајни поступак прије извршења претходног поступка у више случајева него што се наводи у Закону (наведених у члану 48), јер претходни поступак, према USAID File истраживању у просјеку траје 215 дана. Предлажу се још и измјене у вези са одредбама који говоре о избору стечајног управника, утврђивању накнада стечајних управника и бројне друге.

1.2. Рачуноводствени аспекти стечајног поступка

Са покретањем стечајног поступка финансијски извјештаји више немају исти циљ. Сада се не анализира исплативост улагања у то предузеће, већ је на првом мјесту пружање информација о исплати обавеза стечајног дужника. Стечај представља ванредни догађај у пословању једног предузећа, те биланси који се састављају у току тог процеса сврставају се у ред специјалних биланса. Да би се процес стечаја учинио транспарентним, финансијско извјештавање предузећа које је у поступку стечаја мора да обезбиједи информације о: имовини и обавезама предузећа на дан када је одлука о покретању стечајног поступка донесена, о посљедицама које по ту имовину и

обавезе имају трансакције које предузима стечајни управник током процеса стечаја и о имовини предузећа након закључења поступка стечаја (Шкарић-Јовановић, 2011, стр. 18).

Правилно билансирање ефеката пословних и других догађаја који директно или индиректно утичу на структуру и вриједност имовине стечајног дужника, у фазама прије, за вријеме и при окончању стечајног поступка, представља једну од кључних претпоставки успјешне заштите интереса стечајних повјерилаца, јер у предстечајним околностима само благовремено откривање и сагледавање стварних узрока могућег слома може да предуприједи банкрот потенцијалног стечајног дужника и омогући успјешну реорганизацију, или пак санирање и консолидацију друштва у оквиру редовног пословног циклуса, тј. без отварања стечајног поступка (Шњегота, 2012, стр. 194).

При започињању стечајног поступка врши се попис све имовине и обавеза које има стечајни дужник. Попис је основа за састављање биланса отварања стечаја. Биланс отварања стечаја може да буде састављен на два начина. Први је искључиво према захтјевима прописа о стечајном поступку, а други је на основу комбинације правне и економске припадности, односно уз уважавање стечајне, али и стандардне рачуноводствене методологије. У првом случају, одступање од начела идентитета биланса, што је својствено отварању стечајног поступка, врши се без јасног приказивања ефеката конверзије редовног пословања у стечајни статус, док се у другом осигуравају конзистентност и континуитет података о цјелокупној имовини и обавезама стечајног дужника, како прије тако и након отварања стечајног поступка, уз јасан књиговодствени приказ ефеката усклађивања и књиговодствених вриједности на датум закључног биланса са вриједностима имовине и обавеза на датум отварања стечаја (Шњегота, 2012, стр. 201). Стечајни управник саставља почетни стечајни биланс који има исти циљ, форму и садржину независно од тога да ли ће покренути стечајни поступак бити окончан реорганизацијом или банкротством (Шкарић-Јовановић и Спасић, 2012, стр. 298).

У стечајном билансу наћи ће се и неке позиције којих није било у редовном билансу. Тако ће се на страни пасиве наћи обавезе, односно резервисања за трошкове који настају као посљедица вођења стечајног поступка. Исто тако, неке позиције из редовног биланса неће имати мјесто у стечајном билансу, као што су позиције временских разграничења.

Поред отварања почетног биланса стечаја, потребно је водити и пословне књиге током стечајног поступка, јер и сам може да траје по неколико година. Пословне промјене које настају за вријеме трајања поступка стечаја углавном се односе на продају имовине и измирење обавеза. Оно што је

битно истаћи јесте и то да имовина може бити продана и по вишој, али и по нижој вриједности од процијењене.

На крају стечајног поступка саставља се завршни рачун који садржи приливе и одливе готовине, чије рашчлањивање по основама настанка треба корисницима да омогући јасан увид у изворе готовине и намјене за које је коришћена (Шкарић-Јовановић и Спасић, 2012, стр. 309). Његова поједностављена форма на страни активе требало би да прикаже готовину, а на страни пасиве преглед признатих обавеза према стечајним повјериоцима које је реално могуће исплатити (Шњегота, 2012, стр. 204).

За разлику од ликвидације, стечајно право не прописује обавезу састављања међубиланса у случајевима када стечајни поступак траје више година. Међутим, потребу сачињавања ових биланса налажу принципи уредног књиговодства, с тим да је дан биланса дан отварања стечајног поступка, а не крај календарске године (Божић, 2001, стр. 128). Исто тако, Закон о јединственом регистру финансијских извјештаја прописује да су обвезници код којих у току године настане статусна промјена, промјена правне норме, као и за оне над којима је покренут стечајни поступак или поступак ликвидације дужни да осим полугодишњих и годишњих финансијских извјештаја у регистар поднесу и финансијске извјештаје сачињене на датум статусне промјене, промјене правне форме, односно отварања стечајног или ликвидационог поступка. То упућује на обавезу стечајног управника да састави почетни и закључни биланс стечаја, а ако стечајни поступак траје више година, да саставља и презентује међубилансе, односно билансе у току стечајног поступка (Шњегота, 2012, стр. 199).

Нека од питања која још увијек остављају простора за расправу и дилему: у погледу рачуноводствених аспеката стечаја су и да ли треба инсистирати да начелу идентитета биланса приликом отварања почетног биланса стечаја (у односу на биланс састављен на дан окончања редовног статуса правног лица). Начело идентитета би сигурно имало контролну функцију и дало јаснији увид у разлике између књиговодствених и процијењених вриједности; поставља се и питање да ли за предузећа у стечају користити постојећи контни оквир или радити на прилагођавању контног оквира за предузећа у стечају и како третирали период од израде претходног завршног рачуна до почетка стечајне извјештајне године, јер извјештајни период у стечају не може почети прије одржавања извјештајног рочишта.

1.3. Реорганизација као исход стечаја

Увођење института реорганизације у стечају је покушај модерног стечајног права да пронађе најбоље рјешење и у што већој мјери заштити и интересе дужника и интересе повјерилаца (Ракочевић, 2012, стр. 285). Ри-

јеч је о поступку који се спроводи само у случају да то одговара и стечајном дужнику и стечајном повјериоцу; односно у случају када би они прошли боље него да дође до банкротства, тј. ликвидације предузећа.

“Након отварања стечајног поступка допуштено је изградити стечајни план у којем се може одступити од законских одредби о уновчавању и расподјели стечајне масе. Стечајним планом нарочито се може: оставити стечајном дужнику сву или дио његове имовине ради настављања пословања стечајног дужника; пренијети дио или сву имовину стечајног дужника на једно или више већ постојећих лица или лица која ће тек бити основана; стечајног дужника припојити другом лицу или спојити с једним или више лица; продати сву или дио имовине стечајног дужника, са или без разлучних права; расподијелити сву или дио имовине стечајног дужника између повјерилаца; извршити претварање потраживања у улоге; одредити начин намирења стечајних повјерилаца; (...)” (Закон о стечајном поступку РС, члан 148).

Разликује се реорганизација изван стечаја и реорганизација у стечају. Реорганизација изван стечаја заснива се на опредјељењу законодавца да се брзо и ефикасно превазиђу дужникови проблеми инсолвентности и спријечи могућност злоупотребе стечајног поступка подношењем плана реорганизације за кога је извјесно да неће бити прихваћен од стране повјерилаца, док је реорганизација у стечају поступак у којем се план реорганизације предлаже и усваја након доношења рјешења о отварању стечајног поступка, са циљем да се умјесто банкротством стечај оконча опоравком стечајног дужника (Ракочевић, 2012, стр. 291-292). Из ове дефиниције реорганизације у стечају јасно се види да стечај може бити у функцији опоравка предузећа које се налази у стечајном поступку, веће вјероватноће за наплатом потраживања у већем проценту од стране стечајних повјерилаца, па самим тим и њиховог бољег финансијског положаја. Таква ситуација доводи и до опоравка цијеле привреде.

Нажалост, у нашој земљи јако мали број стечајних поступака оконча се реорганизацијом. Разлог за то је опште стање у привреди, лоши финансијски показатељи који се понављају кроз дужи временски период и непридржавање законских одредби стечајног поступка, прије свега оне која се односи на благовремено подношење приједлога за покретање стечајног поступка.

2. Ефикасност стечајног поступка

Да би се стечајни поступак учинио ефикаснијим неопходно је да се пажљиво дефинишу параметри који одређују степен његове ефикасности и

квантитативно одреди њихово тренутно стање. Свјетска банка, односно Међународна финансијска корпорација (IFC) сваке године, почевши од 2004. анализира пословни амбијент у бројним земљама широм свијета и врши њихово рангирање. Посебан аспект њихове анализе је и рјешавање несолвентности предузећа и према извјештају за 2014. урађеном закључно са јуном 2013. године Босна и Херцеговина налази се на 77 мјесту од 189 анализираних економија. Ово не треба бити оптимистичан податак, с обзиром да се сврстава у ред најлошије рангираних европских држава. Водећи је Јапан, а од европских држава Норвешка, која је заузела другу позицију на свјетској ранг-листи.

Важно је истаћи да подаци до којих долази IFC и на основу којих врши рангирање резултат су методологије коју примјењују, а која се заснива на креирању хипотетичког примјера и слањем упитник адекватним лицима у државама које су обухваћене анализом, али и на подацима о стечајним поступцима који су доступни. Значи, подаци које представља и који су приказани кроз табеле у даљем тексту нису резултат статичких анализа стечајних поступака, већ резултат методологије која се користи. Међутим, ови резултати често се користе јер се до података о стечајним поступцима тешко долази. Доста података, у неким државама и нису јавни, а мало је и оних земаља које анализирају и дају преглед свих стечајних поступака, њиховог трајања, трошкова и сл.

Да се ефикасност стечајног поступка може посматрати у функцији опоравка привреде говори и то да Међународна финансијска корпорација у оквиру анализе вођења пословања и доброг привредног амбијента као један од параметара анализира и рјешавање несолвентности предузећа³. Веза између ефикасности стечајног поступка и привреде у цјелини може се потврдити и чињеницом да је нпр. Сингапур, који је на четвртом мјесту у рјешавању несолвентности прворангиран у вођењу пословања у цјелини. Исто тако, од десет најлошије рангираних европских држава према ефикасности стечајног поступка, њих осам налази се у десет најгоре рангираних у вођењу пословања у цјелини⁴. Босна и Херцеговина, према лакоћи пословања, налази се на 131 мјесту и представља најлошије рангирану државу у Европи.

³ Остали параметри су: отпочињање пословања, прибављање дозвола, добијање електричне енергије, регистровање имовине, приступ кредитима, заштита инвеститора, плаћање пореза, пословање изван граница државе и извршавање уговора.

⁴ Најлошије рангиране европске земље у лакоћи вођења пословања су (редом – од најлошије рангиране): БиХ, Украјина, Србија, Албанија, Хрватска, Косово*, Румунија, Бугарска, Мађарска и Црна Гора.

Методологија која се користи у рангирању у обзир узима трајање стечајног поступка, трошкове и исход, а у функцији та три елемента налази се и стопа наплате за повјериоце.

Просјечно трајање стечајног поступка, према методологији која се примјењује, у Босни и Херцеговини је 3,3 године (присјетимо се раније наведеног члана Закона о стечајном поступку у којем је наведено да стечајни поступак треба да траје једну, односно, у одређеним случајевима 2 године). Поређења ради, стечајни поступак у просјеку најкраће траје у Ирској 0,4 године, а најдуже у држави Свети Тома и Принсипи 6,2 године. Трајање стечајног поступка у просјеку у Босни и Херцеговини је знатно више од региона којем припада (Европа и Централна Азија) које износи 2,3 године и чини га, у том погледу, најефикаснијим регионом. Најлошије рангиран је предео Средњег истока и Сјеверне Африке у којем је просјечно трајање стечајног поступка 3,2 године.

Трошкови стечајног поступка су од великог значаја за ефикасност стечајног поступка и директно утичу на степен наплативости потраживања стечајних повјерилаца од стечајног дужника. Најнижи трошкови стечајног поступка, у просјеку, су у Норвешкој и износе 1% од вриједности имовине стечајног дужника, а највиши су у Централноафричкој Републици и износе 76% од вриједности имовине стечајног дужника.

При исходу, као параметру ефикасности стечајног поступка, у обзир се узима да ли ентитет наставља са пословањем (означава се са 1) или стечајни поступак резултира распродајом имовине дио по дио (што се означава са 0). Поред високих трошкова и дугог трајања, стечајни поступак у Босни и Херцеговини, у већини случајева, не заврши се реорганизацијом, већ продајом имовине. Исти случај је и са државама из окружења: Србијом, Македонијом, Црном Гором, Хрватском, Албанијом, Косовом* (УНМИК, по резолуцији)⁵, Словенијом. Европске државе код којих већина стечајних поступака има за резултат реорганизацију и наставак пословања предузећа су: Аустрија, Белгија, Кипар, Чешка, Данска, Финска, Њемачка, Исланд, Ирска, Италија, Холандија, Норвешка, Пољска, Португал, Словачка, Шпанија, Шведска и Велика Британија.

Стопа наплате за повјериоце изражава се износом наплаћених центи у односу на један долар. Највиша је у Јапану, а најнижи у Микронезији (не узимајући у обзир државе које дијеле 189. мјесто код којих је наплативост означена са 0,0).

⁵ Овај назив не прејудуцира ставове о статусу и у складу је са Резолуцијом Савјета безбједности Уједињених нација 1244 и мишљењем Међународног суда правде о косовској декларацији независности.

Табела 1.*Прејлед ефикасности у вођењу стечајној пословној пракси по параметрима*

Рангираност држава у рјешавању несолвентности		Рангираност према дужини трајања стечајног поступка		Рангираност према трошковима трајања стечајног поступка		Рангираност према степену наплате	
Ранг	Држава	Држава	Трајање ⁶	Држава	Трошкови ⁷	Држава	Степен наплате ⁸
1	Јапан	Ирска	0,4	Норвешка	1%	Јапан	92,8
2	Норвешка	Јапан	0,6	Сингапур	3%	Норвешка	91,3
3	Финска	Канада	0,8	Белгија	4%	Финска	90,2
...	...	...	...	...	...	...	...
166	Свети Тома и Принсипе	Микронезија	5,3	Либериа	43%	Свети Тома и Принсипе	5,4
167	Д.Р. Конго	Камбоџа	6,0	Чад	60%	Д.Р. Конго	4,5
168 ⁹	Микронезија	Д.Р. Конго	6,2	Централно-афричка Република	76%	Микронезија	3,4

Извор: The World Bank – International Finance Corporation. Doing Business, 2014.

Лоши исходи стечајног поступка само једног предузећа могу у већој или мањој мјери да се одразе на целокупну привреду. Једноставно, ради се о домино ефекту. Уколико повјерилац једног предузећа, стечајног дужника, није успио да наплати своје потраживање, повећава се ризик да и он неће моћи да измири обавезе према својим повјериоцима. Јасно је да ефикасније вођење стечајног поступка може бити у функцији опоравка привреде. Да стечајни поступак краће траје, мањи би били и трошкови вођења стечајног поступка. Мањи трошкови стечајног поступка оставили би већи износ за измирење обавеза према стечајним повјериоцима. Већи степен наплате потраживања за повјериоце омогућава лакше пословање. Поред тога, у условима процијењене веће стечајне масе, веће су и шансе да се покрене поступак реорганизације, а мање за банкрот.

Према подацима Међународне финансијске корпорације, БиХ током посматраног периода (2004-2014) није предузимала никакве мјере за ефикасније рјешавање неликвидности предузећа гледајући преко параметара које се користе за оцјену ефикасности.

⁶ Изражено у годинама.⁷ Изражени у проценту од вриједности имовине стечајног дужника.⁸ Изражава се у износу центи који се наплати у односу на један долар.⁹ Микронезија је најниже рангирана земља на којој је примјењива методологија коју користи Међународна финансијска корпорација. Међутим, на листи испод Микронезије налази се још 21 економја чије је ранг означен позицијом 189 јер није било стечајних поступака за посматрани период.

Ипак, друге државе нису биле тако пасивне. У табели бр. 2 дат је приказ мјера које су поједине државе предузеле у 2012/2013. години у циљу ефикаснијег вођења стечајног поступка.

Табела 2.

Државе које су у 2012/2013. предузеле мјере за ефикасније вођење стечајној посредства

Држава	Одлика	Неке од најважнијих мјера
Израел, Италија, Молдавија, Руанда, Украјина	Повећање вјероватноће успјешне реорганизације	Италија је продужила заштиту мораторијума до периода израде планова за реструктурирање; одобрава се приоритет предпозитном финансирању и дозвољава се дужницима у реструктурирању да учествују на јавним тендерима
Бахами, Молдавија, Украјина, Бјелорусија	Регулисано занимање стечајних управника	Бахами јасно дефинишу професионалне захтјеве, обавезе, овлашћења и накнаде стечајних управника и ликвидатора
Молдавија, Руанда, Танзанија, Украјина	Елиминисање формалности или увођење, затегнутих рокова	Молдавија је скратила законске рокове за неколико фаза стечајног поступка, укључујући максимално трајање ликвидације и процедура за реструктурирање и смањење могућности за жалбу
Д.Р. Конго, Џибути	Успостављање и промовисање реорганизације, ликвидације	Успоставили су јасан оквир за три поступка: композиција са повјериоцима, ликвидација и превентивна нагодба
Италија, Украјина	Јачање права осигураних кредитора	Украјина је дозволила кредиторима да подносе тужбе послје законских рокова, различитим повјериоцима да стављају вето на предложени план опоравка
Хрватска, Маурицијус	Уведен је оквир за вансудско реструктурирање	Хрватска је успоставила процедуре за предстечајно поравнање

Извор: The World Bank – International Finance Corporation. Doing Business, 2014.

Предстечајна нагодба коју је увела Хрватска, уведена је у Закон о финансијском пословању и предстечајној нагодби који је ступио на снагу 1. септембра 2012. Циљ спровођења предстечајне нагодбе је да се: дужнику који је постао неликвидан и/или несолвентан омогући финансијско реструктурирање на темељу којег ће постати ликвидан и солвентан и да се повјериоцима омогуће повољнији услови наплате потраживања од услова који би били да је над дужником покренут стечајни поступак (Закон о финансијском пословању и предстечајној нагодби HR, 2012, члан 20.). Финансијско реструктурирање подразумијева, између осталог, и отпис обавеза, продужавање рокова, смањење каматних стопа, конверзију дуга у капитал и сл. Уколико се не постигне нагодба покреће се редовни стечајни поступак.

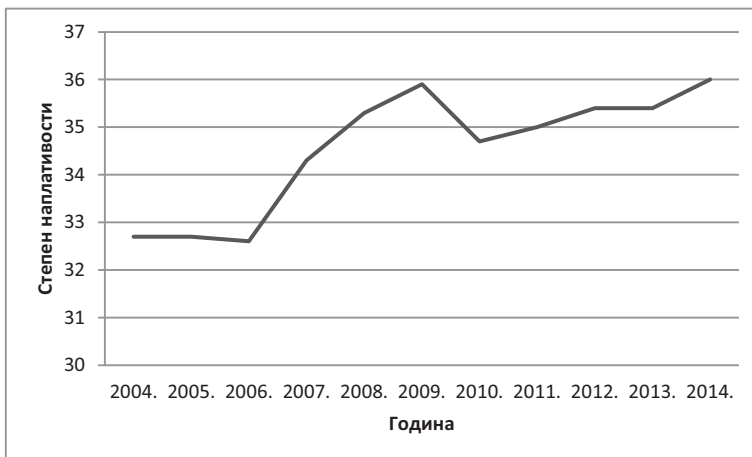
2.1. Упоредна анализа ефикасности стечајног поступка у БиХ и државама из окружења

Већ је речено да положај Босне и Херцеговине није на завидном нивоу, јер се сврстава у ред најлошије ранжираних држава Европе у погледу рјешавања несолвентности.

Анализирајући период од 2004. до 2014. године, није било великих промјена за БиХ. У извјештају из 2013. ранжирана је била као 81. земља, а у извјештају из 2014. налази се на 77. позицији. Трошкови су у 2004. и 2005. години износили 8%, а од 2006. до 2014. били су виши за један проценат. Просјечно трајање стечајног поступка било је исто током посматраног периода и износи 3,3 године. Исход је увијек био означен нулом, док су осцилације, мада не значајне, биле у погледу стопе наплате и кретање је приказано на Графикону бр. 1.

Графикон 1.

Слиједи најлакше за њовјериоце у њериогу од 2004. до 2014. године у БиХ

Извор: обрада аутора на основу извјештаја Свјетске банке

У наставку биће приказана упоредна анализа положаја БиХ у односу на државе из окружења, као и њихово поређење са водећом по параметру који се анализира. Узорак чине сљедеће државе: Србија, Црна Гора, Хрватска, Словеније и Македонија.

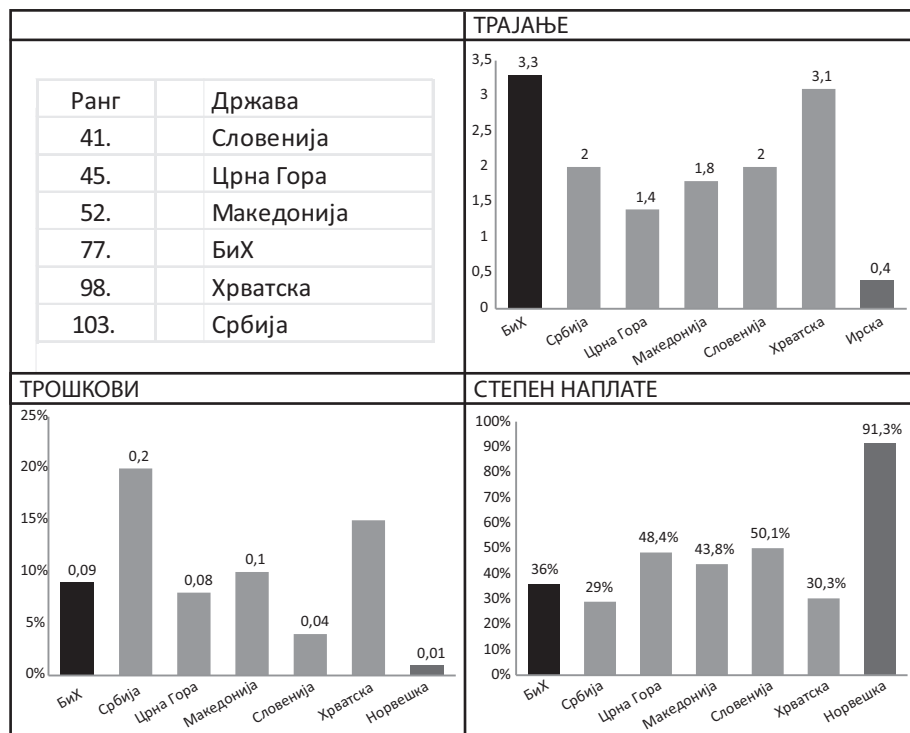
Према ранжираниости, водећа од наведених држава је Словенија, затим Црна Гора, Македонија, БиХ, Хрватска и на крају Србија. Трошкови, према методологији IFC-а су највиши у Србији, а најнижи у Словенији, која је и у десет најбоље ранжираних европских држава по том основу. У погледу трајања, све земље из узорка далеко су лошије од Ирске која је водећа са

трајањем од 4 мјесеца. БиХ има најдуже трајање од посматраних држава и за скоро 3 године дуже од Ирске.

У свим анализираним државама исход се означава са нулом, што значи да реорганизација није у великој мјери заступљена. Земље из узорка, према степену наплате крећу се од 29% у Србији до 50,1% у Словенији, што је далеко ниже од водеће Норвешке са 91,3%

Слика 1.

Ефикасност у рјешавању несолвентности у државама из испитиваног узорка

Извор: обрада аутора на основу извјештаја Свјетске банке

Генерално, показатељи ефикасности у стечајним поступцима не разликује се драстично у посматраним државама. Разлози су вјероватно у чињеници да су све земље из узорка биле некада у саставу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и сличне су у погледу законодавног уређења.

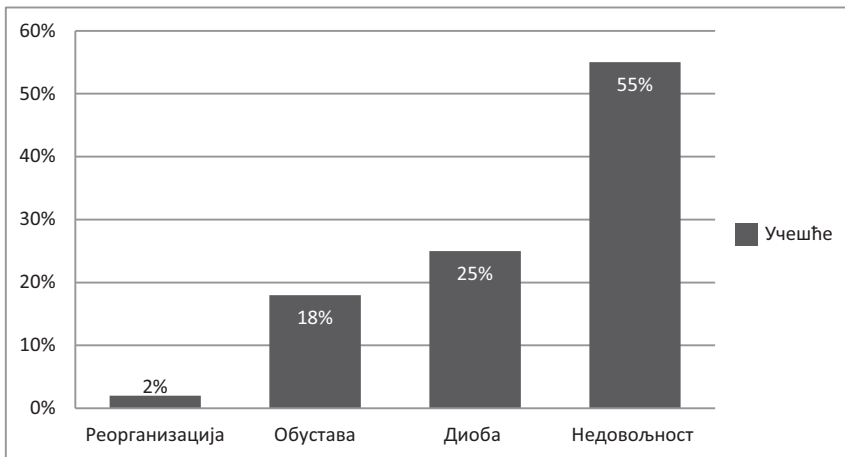
2.2. Ефикасност стечајног поступка у Републици Српској

Како су надлежности у вези са стечајним поступком подијељене између неколико министарстава у Влади РС и институција јавног сектора, тешко је доћи до података о сваком појединачном стечајном поступку и не об-

јављују се јавно. Као што се могло видјети из раније приказане анализе о ефикасности стечајног поступка, у БиХ просјечни стечајни поступак траје 3,3 године, што упућује на закључак да их већина траје дуже од предвиђеног законског рока. Стечајни поступци трајали су од једног дана (најкраће) па и до седам година (нпр. стечајни поступак над а.д. Демос, покренут је 2005. године, а закључен је 2012. (Службени гласник – огласни дио, 2013)). Више од пола их се закључи због недостатка стечајне масе и гашењем предузећа, а тек по неки реорганизацијом (што се може видјети са графикана бр. 2). Основни разлог томе, у Републици Српској, јесте чињеница да се у већини случајева стечајни поступак не покрене на вријеме. У Републици Српској, трошкови стечајног поступка доста варирају. Неки од стечајних поступака који су највише коштали су¹⁰ ТП Побједа 89% и ТТП Сана, доо 85% од остварених прихода.

Графикон 2.

Сиркуитурa закључених стечајних поступака¹¹

Извор: Главна служба за ревизију јавног сектора РС – ревизија учинака, 2012.

У скорије вријеме, детаљан приказ карактеристика појединих стечајних поступака дала је Главна служба за ревизију јавног сектора – ревизија учинака кроз свој извјештај, објављен у марту 2012. године. Неки од закључака до којих се дошло су (Ревизија учинака, 2012): у стечајним поступцима повјериоци нису наплатили више од 4/5 својих потраживања; најчешћи и највећи повјериоци у стечајном поступку су институције јавног сектора, радници и јавна предузећа; неправовремено покретање стечајних поступака у вези је са незаинтересованошћу и повјерилаца и стечајних дужника, непре-

¹⁰ Процент у односу на укупно остварени приход.

¹¹ Своја истраживања служба за ревизију јавног сектора базирала је репрезентативном узорку.

дујмљеним трошковима претходног поступка и неуређеној документацији за подношење приједлога за покретање стечајног поступка; није дефинисано која институција прати платежну неспособност привредних субјеката, коме се информације достављају и које активности се предузимају у вези са тим информацијама; најдуже су трајали стечајни поступци закључени дио-бом стечајне масе и реорганизацијом. У периоду од 2008. до половине 2011. године буџет РС и фондови по окончаним стечајним поступцима остали су ускраћени за око 128 милиона ненаплаћених признатих потраживања (Ревизија учинака, 2012). У периоду од почетка 2008. до средине 2011. године покренуто је око 420 стечајна поступка, а закључено их је 370. Укупан број активних предмета кретао се између 450 и 570 предмета на годишњем нивоу (Ревизија учинака, 2012).

3. Мјере за повећање ефикасности стечајног поступка

Ефикасније вођење стечајног поступка свакако је једна од мјера која би, у овим тренуцима и ситуацији у којој се налази наша привреда, довела до побољшања општег привредног амбијента. Да се више радило и инсистирало на бољем вођењу стечајног поступка, од момента покретања па све до гашења или реорганизације предузећа, па и даље, стање кроз које сада пролази наша привреда било би бар мање драматично.

Јасно је да стечајни поступци трају доста дуже него што је предвиђено законом, да су трошкови високи, а да, што је још лошије, позитивних ефеката готово и да нема. Само мали број предузећа за које се води стечајни поступак настави са пословањем. Зашто?

Један од основних разлога је не покретање стечајног поступка на вријеме. Закон је предвидио да се стечајни поступак покреће након 60 дана узастопне немогућности плаћања својих обавеза, а предузећа у нашој привреди за стечајни поступак одлуче се годинама касније. Да би се таква пракса промијенила, потребно је да се информације о платежно неспособним привредним субјектима свакодневно ажурирају и буду доступне свим заинтересованим лицима.

Упоредимо шта би правовремено покретање стечаја значило са ситуацијом у којој се могу наћи физичка лица. Уколико се на вријеме обратите свом љекару шансе да нам помогне су веће него уколико се за то одлучимо двије године након првих симптома болести. Након двије године, упитно је колико нам може помоћи. Исто је и са привредним ентитетима. Симптоми његове болести биће видљиви уколико се редовно ради анализа финансијских извјештаја (то се може схватити као контрола здравља предузећа). Бројни коефицијенти финансијског, имовинског и приносног положаја, као

и Алтманов (Z) тест, који је развијен за предвиђање стечаја код предузећа, па анализа готовинских токова, могу дати поуздану слику о здрављу предузећа. Уколико се на вријеме открије да су параметри лошији него иначе треба одмах предузети акције које ће спријечити настанак још лошијих резултата. Предузеће након тога може наставити са радом, задржати постојећи или већински број радника, бити добар купац својим добављачима, али и добављач својим корисницима. Уколико се не реагује на вријеме, показатељи постају све лошији, имовина губи своју вриједност, обавезе се нагомилавају, а капитал постаје све мање вриједан и почиње да се губи. На крају долази се у ситуацију када сва имовина није довољна да се покрију обавезе, повјериоци не могу наплатити своја потраживања због чега и они долазе и лошији положај, пријети опасност да и они сада неће моћи исплатити своје обавезе и пријети опасност да се то пренесе на цијелу привреду.

Све је то јасно, међутим, стечајни поступци се опет не покрећу на вријеме. Једна од мјера која би могла позитивно утицати на то је измјена слике коју јавност има о стечају. Стечај се доживљава као “смрт предузећа” и док се каже да је предузеће отишло у стечај већ се мисли да је пропало, гаси се, сви радници остају без посла и сл. Важно је још једном напоменути, стечај се може завршити и реорганизацијом! Према нобеловцу Јозефу Стиглицу, главна улога стечаја у модерним капиталистичким земљама је охрабривање реорганизације (Stiglitz, 2001). Увођење предстечајне нагодбе (што је урадила Хрватска) могло би дати позитивне ефекте и у БиХ.

Потребно је радити на креирању друштвеног амбијента за остваривање циљева стечајног поступка, који може бити гашење непрофитабилних предузећа, али, исто тако, и рад на опоравку перспективних предузећа која су запала у кризу. Стечај треба посматрати као механизам у функцији опоравка привреде. Да би се стечај покренуо на вријеме, потребно је да се дефинише институција која ће свакодневно пратити платежну (не)способност ентитета и предлагати покретање стечајног поступка. Готово половина стечајних поступака покренута је на приједлог стечајних дужника, али онда када су они за то осјетили потребу, у малом броју случајева, онда када је за то било потребно. У Републици Српској потребно је дефинисати и која институција прати стечајни поступак од самог почетка до његовог окончања и врши анализу његове ефикасности. Стечајни поступак треба бити транспарентан, а финансијски извјештаји предузећа у стечају јавни.

И за Владу РС било би боље радити на ефикаснијем вођењу стечајног поступка, него издвајати значајна средства како би ублажила негативно посљедице стечајних поступака. За социјално збрињавање радника, у периоду од 2008. до половине 2011. године, Влада РС издвојила је око 75 милиона марака, а за куповину предузећа у стечају око 65 милиона, док је за купови-

ну 22 предузећа у стечају Влада РС издвојила преко 51 милион марака, а за порезе у вези са куповином 2,5 милиона марака. Поред тога, у већ купљена предузећа уложено је око 10 милиона марака, а на купљеној имовини основано је 11 нових предузећа, а у њих је уложено око 70% уложених средстава у куповини предузећа у стечају (Ревизија учинака, 2012).

Да би се стечајни поступак учинио још ефикаснијим и допринио опоравку привреде неопходно је још прецизније дефинисати поједине чланове Закона о стечајном поступку. У Закону није јасно дефинисано како стечајни судија именује стечајног управника, као ни њихово награђивање. Због различитог тумачења закона није било јасно да ли институције јавног сектора, као повјериоци стечајног дужника свака за себе пријављује своја потраживања (нпр. пореска управа и сваки фонд појединачно пријављују своја потраживања) или једна од њих (пореска управа) пријављује у своје име и у име фондова.

Важно је напоменути и да се стечајна реформа не треба посматрати изоловано. Према Оливеру Харту, она може захтијевати да буде комбинована са законским и другим реформама, нпр. обука судија, побољшања у корпоративном управљању, јачање права инвеститора, па у неким случајевима и промјенама у међународним финансијским системима (Hart, 2000, p. 1).

Закључак

Побољшање стечајног поступка привредних субјеката један је од фактора за опоравак привреде Републике Српске на којем треба што прије и што више радити. Анализа је показала да проблеми постоје у готово свим параметрима којима се мјери ефикасност стечајног поступка. Почевши од самог Закона, поједине чланове треба мијењати или дорађивати. Неки од чланова Закона, који су за ефикасно вођење стечајног поступка од кључног значаја, не поштују се што има негативне последице на привреду у цјелини. Тако нпр. Закон предвиђа да поступак траје годину, до двије дана, а у пракси је било стечајних поступака који су трајали и по седам година. Иако би требало отворити стечајни поступак над привредним субјектом који 60 дана узастопно није у могућности да измирује своје обавезе поједини су годинама били у таквој ситуацији док се покренуо стечајни поступак. Праћење способности измирења обавеза, слање приједлога за покретањем стечајног поступка, његово вођење и анализа подијељени су између неколико институција што ствара проблем око добијања цјеловитих података као основе за анализу и предузимање одговарајућих мјера за побољшање самог поступка. Трошкови вођења стечајног поступка су високи, а јасно је да на крају падају на терет повјерилаца, јер се први измирују. Када би трошкови

били нижи, повјериоци би могли наплатити своја потраживања у вишем проценту. Међутим, трошкове је тешко смањити уколико се не скрати трајање самог поступка. Опет, можда ситуација и не би била толико лоша да се већи број стечајних поступака завршава реорганизацијом. Нажалост није тако. Највећи број поступака оконча се због недовољности/недостатка стечајне масе.

Важно је схватити да се у стечајним поступцима не ради само о једном предузећу или изоловано случају. Предузећа у оквиру једне привреде међусобно су повезана. Сваки проценат ненаплаћеног потраживања утиче и на пословање стечајног повјериоца. У питање се може довести и њихов опстанак. Једноставно, ту се ради о домино ефекту. Пропаст једног предузећа за собом у већој или мањој мјери вуче и остала предузећа са којима је било у пословним односима. Поред тога, јављају се и проблеми социјалне природе. Велики број радника у предузећима која се угасе остаје без посла, смањује им се куповна моћ, опада потражња и индиректно се утиче на цијелу привреду. Влада покушава ублажити негативне посљедице кроз пројекте социјалног збрињавања радника, куповину предузећа, али да ли до тога мора доћи? Да ли се може реаговати прије него што десе такве ствари?

Није реално очекивати да сва предузећа у оквиру једне привреде подједнако добро функционишу, али је могуће радити више на томе да финансијске прилике у којима се нађу поједина од њих буду пролазне. Могуће је и треба више радити на томе да више стечајних поступака завршава реорганизацијом пословања привредног субјекта.

За почетак, платежну способности предузећа да измирује своје обавезе треба свакодневно пратити. Приморати органе којима је Закон дао могућност да предлажу покретање стечајног поступка да то чине на вријеме или одредити институцију која ће по службеној дужности морати да даје приједлоге о покретању стечајног поступка. На тај начин повећаће се шансе да се стечај не заврши банкротом привредног субјекта. Повећаће се шансе да трошкови стечајних поступака буду нижи. Повећаће се шансе да повјериоци наплате већи износ потраживања. На крају, повећаће се шансе за држи опоравак привреде.

Литература

- Божић, Р. (2001). Рачуноводство, финансије и ревизија у савременим условима. Стечај предузећа – рачуноводствени и билансни аспекти. 5. *Симпозијум Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске*, Теслић.
- Главна служба за ревизију јавног сектора Републике Српске - *Извјештај ревизије учинака*, 2012.
- Zakon o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi HR*, NN 108/12.

- Закону о стечајном поступку, Службени гласник Републике Српске, 26/10.
- Микеревић, Д. (2009). *Принципи и пракса процјене вриједности предузећа*. Бања Лука, Брчко: Финрар д.о.о. Финансинг д.о.о.
- Микеревић, Д. (2012). Стечај – инструмент (не)дозвољеног богаћења. 16. конгрес: *Значај рачуноводства, ревизије и финансија у процесу превладавања економске кризе*. Савез рачуновођа и ревизора Републике Српске.
- Рачошевић, Д. (2012). Правни режим реорганизације стечајног дужника. 2. регионална конференција из области стечајног права: *Актуелна питања стечајног права, законодавство – пракса*. Бања Лука: Удружење стечајних управника Републике Српске.
- Ранковић, Ј. (1996). *Специјални биланси*. Београд: Проинком.
- Службени гласник – описни дио, 2013.
- Stiglitz, J. (2001). *Resolution of Financial Distress – An International Perspective on the Design of Bankruptcy Law*. *Bankruptcy Laws: Basic Economic Principles*. The World Bank: Washington, D.C.
- The World Bank – International Finance Corporation. *Doing Business (2004-2014)*
- USAID (2005). Приједлог измене Закона о стечајном поступку у БиХ и с њима повезаних закона: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pnadi327.pdf (08. 01. 2014.)
- Hart, O. (2000). *Different Approches to Bankruptcy*. Harvard Institute of Economic Research - http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=241066 (10. 01. 2014.)
- Шкарић – Јовановић, К. и Спасић, Д. (2012). *Специјални биланси*. Београд: Економски факултет.
- Шкарић – Јовановић, К. (2011). Финансијско извештавање предузећа у банкрутству. *Acta economica 14/11*. Бања Лука: Економски факултет.
- Шњегога, Д. Билансирање стечаја у функцији разумијевања стварних узрока банкрутства. 7. *Међународни симпозијум о корпоративном управљању: Промјенама стратегија, политика и модела корпоративног управљања до превладавања кризе*. Финрар д.о.о.

